

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА
на тему: **ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ**

Виконала: студентка IV курсу, групи 6.0539
спеціальності 053 «Психологія»
освітня програма «Психологія»
Галко Вікторія Юріївна
Керівник: к. філос. н..., доцент кафедри
педагогіки та психології освітньої діяльності
Іванова Л.С.
Рецензент: к. психол. н..., доцент кафедри
психології Гранд В.В.

Запоріжжя – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти бакалаврський
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

« ____ » _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Галко Вікторії Юріївни

Тема роботи Ціннісні орієнтації сучасної молоді

керівник роботи Іванова Л.С., к. філос. н..., доцент кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності

затверджені наказом ЗНУ від «22» 02 2023 року № 341-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: визначити сутність поняття «ціннісні орієнтації особистості» та їх види; розкрити особливості формування ціннісних орієнтацій та їх значення в житті особистості; емпірично дослідити ціннісні орієнтації сучасної молоді та їх гендерні відмінності; розробити методичні рекомендації батькам дітей щодо формування в них правильних ціннісних орієнтацій.

5. Перелік графічного матеріалу: 2 таблиці, 4 малюнки

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання Видав	Завдання Прийняв
Вступ	Іванова Л.С, к. філософ. н..		
Розділ 1	Іванова Л.С, к. філософ н..		
Розділ 2	Іванова Л.С, к. філософ н..		
Висновки	Іванова Л.С, к. філософ н..		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	лютий-березень 2023 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2023 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень 2023 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	Квітень-травень 2023 р.	Виконано
5	Написання висновків	травень 2022 р.	Виконано
6	Передзахист	травень 2023 р.	Виконано
7	Нормоконтроль	травень 2023 р.	Виконано

Студент _____ В.Ю. Галко

Керівник роботи _____ Л.С. Іванова

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О. М. Грединарова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота бакалавра: 43 сторінки, 4 рисунка, 2 таблиці, 21 джерело, 1 додаток.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити ціннісні орієнтації сучасної молоді.

Об'єкт дослідження – ціннісні орієнтації особистості.

Предмет дослідження – ціннісні орієнтації сучасної молоді.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, порівняння, класифікація, систематизація та узагальнення); емпіричні (експеримент, анкетування, опитування). Використана методика: «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич).

Наукова новизна дослідження полягають у тому, що:

- теоретично та емпірично досліджено ціннісні орієнтації сучасної молоді на прикладі волонтерів в умовах війни.

- у роботі теоретично обґрунтовано такі поняття як: «ціннісні орієнтації», їх види, значення та особливості формування в різні вікові періоди. Ця інформація буде корисна майбутнім психологам.

- результати емпіричного дослідження можуть бути використані практичними психологами у своїй професійній діяльності. Розроблені рекомендації щодо формування у дітей правильних ціннісних орієнтацій можуть бути використані батьками у процесі виховання.

ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ ЦІННОСТІ, ОРІЄНТАЦІЇ, ТЕРМІНАЛЬНІ ЦІННОСТІ, ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ, ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ, ЦІННОСТІ, ЦІННОСТІ МОЛОДІ, ЦІННІСНО-СМИСЛОВА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ

SUMMARY

Galko V.U. Value orientations of modern youth.

Master's qualification work: 43 pages, 4 figures, 2 tables, 21 sources.

The purpose of the work is to to theoretically and empirically investigate the value orientations of modern youth.

The object of research is the value orientations of the personality.

Subject – value orientations of modern youth.

Research methods: theoretical (analysis, comparison, classification, systematization and generalization); empirical (experiment, questionnaire, survey).

The method used: "Value orientations" (M. Rokych).

The scientific novelty of the study is that:

- the value orientations of modern youth were theoretically and empirically investigated, using the example of volunteers in war conditions.

- the work theoretically substantiates such concepts as: "value orientations", their types, meanings and peculiarities of formation at different ages. This information will be useful for future psychologists.

- the results of empirical research can be used by practical psychologists in their professional activities. The developed recommendations for the formation of correct value orientations in children can be used by parents in the process of upbringing.

INSTRUMENTAL VALUES, ORIENTATIONS, TERMINAL VALUES,
VALUE ORIENTATIONS, VALUE ORIENTATIONS OF YOUTH, VALUES,
VALUES OF YOUTH, VALUE-MEANINGFUL SPHERE OF PERSONALITY

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ЗНАЧЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ В ЖТТІ ОСОБИСТОСТІ.....	9
1.1. Сутність поняття «ціннісні орієнтації особистості».....	9
1.2. Класифікація видів ціннісних орієнтацій особистості.....	13
1.3. Особливості формування ціннісних орієнтацій та їх значення в житті особистості.....	16
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ.....	22
2.1. Організація та методичний інструментарій дослідження.....	22
2.2. Аналіз отриманих результатів.....	24
2.3. Методичні рекомендації батькам дітей щодо формування в них правильних ціннісних орієнтацій.....	22
ВИСНОВКИ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41
ДОДАТКИ.....	44

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний світ зазнає суттєвих змін. Відбуваються не тільки економічні та політичні перетворення, а й зміна світогляду та ціннісних орієнтацій людей. Те, що було важливо ще декілька десятиліть років тому, на сучасному етапі розвитку суспільства є неактуальним.

Ціннісні орієнтації є важливими елементами внутрішньої структури особистості, які закріплюються на основі життєвого досвіду індивіда, його переживань.

Проблема ціннісних орієнтацій розглядається в багатьох дослідженнях – психологічних, соціологічних, філософських, культурологічних, політологічних.

Неправильно сформовані ціннісні орієнтації можуть мати як особистісні так й суспільні наслідки. Особисто для людини, ці наслідки можуть виявлятися у відсутності гармонії у внутрішньому світі, неможливістю систематизації знань, норм, стереотипів поведінки, у вигляді перепони на шляху до самоствердження та самореалізації. У суспільному плані, несформованість правильних ціннісних орієнтацій може призвести до низького рівня моральної вихованості та рівня освіти молодого покоління.

Зважаючи на все це, нами було вирішено теоретично та емпірично дослідити тему нашого дослідження: «Ціннісні орієнтації сучасної молоді».

Ціннісні орієнтації стали об'єктом вивчення у працях таких науковців як: О. Жирун, Д. Кислинська, Л. Котлова, С. Матяж, О. Москаленко, М. Рокич, К. Хоменко, Ю. Шайгородський, А. Щербань та інші. Вчені визначають ціннісні орієнтації як важливі елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда й усією сукупністю його переживань.

Особливості формування ціннісних орієнтацій та їх значення в житті особистості були розглянуті наступними вченими: Н. Берегова, О. Гріньова, Л. Коберник, І. Кузницька, Т. Мазур, Н. Панчук, Т. Піроженко та інші. Науковці зазначають, що ціннісні орієнтації мають змогу формуватися протягом всього життя особистості та становлять велике значення в процесі соціалізації індивіда.

Об'єкт дослідження: ціннісні орієнтації особистості.

Предмет дослідження: ціннісні орієнтації сучасної молоді.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити ціннісні орієнтації сучасної молоді.

Завдання дослідження:

1. Визначити сутність поняття «ціннісні орієнтації особистості» та їх види.

2. Розкрити особливості формування ціннісних орієнтацій та їх значення в житті особистості.

3. Емпірично дослідити ціннісні орієнтації сучасної молоді та їх гендерні відмінності.

4. Розробити методичні рекомендації батькам дітей щодо формування в них правильних ціннісних орієнтацій.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, порівняння, класифікація, систематизація та узагальнення); емпіричні (експеримент, анкетування, опитування). Використана методика: «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич).

Теоретична значимість роботи. У роботі теоретично обґрунтовуються такі поняття як: «ціннісні орієнтації», їх види, значення та особливості формування у різному віці. Ця інформація стане корисною для майбутніх психологів.

Практична значимість роботи. Результати емпіричного дослідження можуть бути використані практичними психологами у своїй професійній діяльності. Розроблені рекомендації щодо формування в дітей правильних ціннісних орієнтацій можуть бути використані батьками в процесі виховання.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, основної частини (два розділи), висновків, списку використаних джерел (21 найменування) та додатків. Загальний обсяг роботи становить – 37 сторінок. Основний зміст роботи викладений на 42 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ЗНАЧЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ В ЖИТТІ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Сутність поняття «ціннісні орієнтації особистості»

Ціннісні орієнтації особистості є важливим елементом вивчення особистісної структури людини. Існує велика кількість підходів до тлумачення поняття «ціннісні орієнтації особистості». Для того, щоб зрозуміти сутність цього поняття, доцільно звернутися до визначення таких складових поняття як «цінність» та «орієнтація».

Ю. Шайгородський стверджує, що цінність – це окремі предмети, явища, події, які несуть життєву значущість та цінність для окремої людини. Значущі цінності для людини мають змогу утворювати систему ціннісних орієнтації особистості [20, 65].

Т. Піроженко, в свою чергу, вказує, що цінність є родом поняттям, яке містить безліч видових понять конкретних цінностей, і як родове поняття вона визначається абстрактною вартістю. До ціннісної сфери науковець відносить:

- 1) духовні прагнення;
- 2) ідеали;
- 3) принципи;
- 4) моральні норми

Науковець пов'язує цінності з поведінкою особистості [13, 11].

Таким чином, можна зробити висновок, що цінність, загалом, має індивідуальний характер, бо характеризує предмет, явище чи подію, яке має значущість для окремої особистості.

Щодо сутності поняття «орієнтація», Ю. Шайгородський характеризує її як спрямування, яке характеризує взаємовідносини індивіда та середовища.

Орієнтації мають змогу відображати особливості сприйняття, відображення та характер ставлення до предметів і явищ навколишнього світу. Ю. Шайгородський вказує, що, за допомогою орієнтацій, людина обирає для себе значимі об'єкти, явища та життєві події [20, 66].

Отже, орієнтації – це напрямок та спрямування, яке має за мету обирати значущі об'єкти, явища і події в житті окремої особистості.

Визначивши сутність опорних понять – «цінність» та «орієнтація», перейдемо до аналізу наукових думок щодо визначення поняття «ціннісні орієнтації особистості».

О. Жирун вказує, що ціннісна орієнтація – це «спрямованість, мета індивіда, механізм індивідуальних стосунків. Вона контролюється когнітивними процесами, рефлексією індивіда, а також є важливим психологічним чинником і ознакою соціалізації індивіда. У той же час цінність є важливою підставою консолідації групи. Вона є важливим психологічним феноменом суспільства. При трансформації суспільства особиста і суспільна ціннісна орієнтація теж зазнає зміни. Саме тому цінності та ціннісні орієнтації самі по собі є соціально-психологічним показником зміни суспільства» [3, 12].

С. Матяж, в свою чергу, визначає ціннісні орієнтації як «важливі елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда й усією сукупністю його переживань. Вони відокремлюють важливе для певної людини від несуттєвого. Ціннісні орієнтації розглядаються як один із компонентів, що входить до структури особистості: ціннісні орієнтації – це складне утворення, що вбирає в себе рівні форми взаємодії суспільного та індивідуального в особистості, специфічні форми усвідомлення особистістю навколишнього світу, свого минулого, теперішнього і майбутнього, а також сутності свого власного «Я»» [9, 17].

А. Щербань зазначає, що в соціології, ціннісні орієнтації розглядаються у двох аспектах. Як:

«1) світоглядні й ідеологічні підстави оцінних суджень суб'єкта про навколишнє середовище, що формують змістову складову спрямованості особистості;

2) складові вищих рівнів спрямованості особистості, ті, що регулюють загальну зорієнтованість діяльності людини на значущі соціальні об'єкти і явища, цінності різних соціальних спільнот» [21, 194].

На нашу думку, неправильним є розглядати ціннісні орієнтації тільки зі сторони соціології. Доцільним є розгляд цього феномену й зі сторони психології.

Так, Ю. Шайгородський підкреслює психологічний характер ціннісних орієнтацій особистості та вказує, що система ціннісних орієнтацій особистості є психологічною характеристикою окремої особистості, яка відображає її значущі життєві напрямки. На думку науковця, ціннісні орієнтації спрямовують людину та її поведінку та безпосередньо мають змогу впливати на її розвиток. У ціннісних орієнтаціях Ю. Шайгородський вбачає особистісну свідомість, яка регулює особистісне становлення особистості [20, 67].

А. Щербань повідомляє, що основоположником вивчення сутності ціннісних орієнтацій особистості був німецький соціолог, філософ історик Макс Вебер. Науковець переконував, що поведінка людини, будь-яка її діяльність зумовлена особистісними цінностями людини, які мають змогу виражатися в її поведінці [21, 195].

Т. Мазур вважає, що цінності особистості можуть відображатися у трьох формах. На думку автора, цінності особистості мають змогу існувати як:

1) суспільні ідеали, які є продуктом суспільної свідомості і суспільні уявлення про досконалість у різних сферах життя;

2) предметне втілення цих ідеалів у діях чи творіннях конкретних людей;

3) мотиваційні структури особистості, які спонукають до предметного втілення у поведінці і діяльності суспільних ціннісних ідеалів [8, 159].

Л. Котлова вказує на характерні ознаки особистісних цінностей людини. Мова йде про те, що:

1) загальна кількість цінностей, що є надбанням людини, порівняно невелика;

2) люди можуть мати однакові цінності, але їх вираження може мати різний характер;

3) цінності особистості мають системний характер;

4) людські цінності забезпечуються культурою, суспільством тощо;

5) цінності впливають на всі існуючі соціальні феномени [6, 16].

А. Щербань стверджує, що ціннісні орієнтації особистості характеризують:

1) основні сфери самореалізації людини (праця, сімейне життя, суспільна активність, освіта, спілкування, відпочинок, розваги);

2) матеріальні умови життя людини (стан навколишнього середовища, житлові умови тощо);

3) соціально-моральні характеристики особистості (почуття, обов'язки, совість, ввічливість, практичність тощо);

4) відносини із різними категоріями оточуючих людей (друзями, товаришами, колегами, земляками та ін.).

Також А. Щербань вказує, що ціннісні орієнтації людини схильні до трансформації та мають змогу змінюватися протягом життя особистості під впливом психологічних та соціальних чинників. Ціннісні орієнтації можуть бути реалізованими чи нереалізованими. А. Щербань підкреслює, що розвинені ціннісні орієнтації вказують на зрілість особистості. Для цього людина повинна мати такі якості як:

1) цілісність;

- 2) надійність;
- 3) вірність певним принципам і ідеалам;
- 4) здатність до вольових зусиль заради цих ідеалів і цінностей, активність життєвої позиції [21, 196].

Отже, ціннісні орієнтації особистості – це важливі елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда й усією сукупністю його переживань. Вони відокремлюють важливе для певної людини від неважливого.

1.2. Класифікація видів ціннісних орієнтацій особистості

Як зазначалося вище, ціннісні орієнтації становлять внутрішню систему цінностей особистості. У психологічній науці існує велика кількість класифікацій видів ціннісних орієнтацій особистості. Розглянемо їх детальніше.

Л. Коберник поділяє цінності поділяють на такі види:

1. Абсолютні – доброта, любов, правда, справедливість, гідність, свобода, чесність. Мова йде про цінності, які є загальними для людського буття та відображають моральні якості та риси.

2. Національні – патріотизм, національна гідність, державотворчі прагнення, історична пам'ять, змагання до єдності. Ці цінності стосуються відношення особистості до своєї Батьківщини, її національної та політичної позиції.

3. Громадянські – права і свободи, обов'язки, соціальна гармонія, повага закону. Зазначені цінності відображають політичну та соціальну позицію особистості як громадянина окремої країни та члена окремого соціуму.

4. Сімейно-родинні – подружня вірність, турбота про дітей, стосунки у сім'ї, пам'ять предків. Назва цих цінностей відображає їх спрямованість. Це цінності, які стосуються сімейних стосунків особистості.

5. Особистісні – риси характеру, поведінка, стиль приватного життя. Ці цінності відображають внутрішню психологічну спрямованість особистості, яку визначають її індивідуальні, психологічні риси.

Серед численних класифікацій цінностей поширеною є розмежування цінностей на дві групи:

1. Колективістські – вони об'єднують цінності, які відповідають способу життя в колективі. Мова йде про соціальні цінності, цінності, які існують у соціумі.

2. Індивідуалістські – включають цінності, які характеризують інтереси конкретного індивіда. Ці цінності, в свою чергу, характеризують спрямованість не соціуму, а окремого індивіда [5, 29].

С. Матяж, в свою чергу, виділяє наступні види цінностей:

1. За об'єктом засвоєння – матеріальні, морально-духовні. Ці дві групи цінностей є найпоширенішим серед сучасних людей.

2. За метою засвоєння – егоїстичні, альтруїстичні. Перші спрямовані на досягнення власної мети, отримання особистісної користі. Друга група цінностей – це спрямованість на задоволення потреб інших людей.

3. За рівнем узагальненості – конкретні, абстрактні. Цінності можуть бути чітко усвідомленими та визначеними (конкретні) чи недостатньо чіткими та визначеними (абстрактні).

4. За способом вияву – ситуативні, стійкі. Цінності можуть мати ситуативний («хочу зараз») чи стійкий (мета та орієнтир всього життя) характер .

5. За роллю в діяльності людини – термінальні, інструментальні. Це спрямованість мети та інструмент виконання цієї мети.

6. За змістом діяльності – пізнавальні, предметно-перетворювальні (творчі, естетичні, наукові, релігійні та ін.);

7. За приналежністю – особистісні (індивідуальні), групові колективні, суспільні, загальнонародні (національні), загальнолюдські. Найбільш

поширеною класифікацією цінностей на філософському рівні вважається розподіл на релігійні, етичні, естетичні, логічні й економічні [9, 19].

М. Рокич виділяв два типи цінностей особистості:

1. Термінальні. Виокремлює кінцеву мету існування людини, тобто на що вона спрямована.

2. Інструментальні. Характеризує дії особистості, які дозволяють виконати її кінцеву мету.

М. Рокич підкреслює, що термінальні цінності мають більш стійкіший характер ніж інструментальні, але, в той же час, вони містять меншу індивідуальність [10].

Отже, можна зробити висновок, що термінальні цінності особистості характеризують дію та спрямованість, а інструментальні – інструмент виконання цієї дії.

Також М. Рокич виокремлював наступні цінності особистості:

- 1) які стосуються відношення людини до природи;
- 2) цінності ідеальної особи;
- 3) цінності, які характеризують людські відносини;
- 4) цінність часу та його організації;
- 5) природні цінності [10].

Щодо видів орієнтацій, А. Щербань, вказує таку види:

1. Моральні. Спрямованість особистості в процесі виконання моральних норм та правил, сформованість моральних якостей особистості.

2. Релігійні. Спрямованість особистості щодо напрямку релігії, рівень її релігійності.

3. Економічні. Спрямованість особистості в економічній сфері життєдіяльності.

4. Національні. Спрямованість особистості щодо її національного світогляду, патріотизму.

5. Індивідуальні. Такі орієнтації залежать від індивідуальних рис особистості (темперамент, характер тощо) [21, 198].

Отже, існує велика кількість видів цінностей, орієнтирів та ціннісних орієнтацій. Вони можуть бути орієнтовані на задоволення власної мети чи мети інших людей, характеризують головні потреби індивіда (матеріальні, духовно-моральні). Ціннісні орієнтації мають змогу охарактеризувати індивіда як окрему особистість, члена родини, члена соціуму, громадянина тощо.

1.3. Особливості формування ціннісних орієнтацій та їх значення в житті особистості

Формування ціннісних орієнтацій відбувається протягом життя та має велике значення для соціальної та особистісної життєдіяльності особистості. Для кожного вікового періоду характерні свої особливості формування ціннісних орієнтирів та їх значення. Розглянемо докладніше особливості формування ціннісних орієнтацій та їх значення в житті особистості.

Спочатку, розглянемо функції та значення ціннісних орієнтацій в житті особистості.

Загалом, можна визначити наступні функції ціннісних орієнтацій в житті особистості:

- 1) спрямовують інтереси та прагнення особистості;
- 2) характеризують індивідуальні вподобання і зразки;
- 3) визначають цільові та мотиваційні програми;
- 4) характеризують рівень вподобань;
- 5) забезпечують уявлення про дійсне і механізми селекції за критеріями значущості;
- 6) характеризують готовність та рішучість до реалізації власних життєвих проектів [16].

А. Щербань, в свою чергу, виокремлює такі функції ціннісних орієнтацій:

- 1) регулює поведінку та діяльність людини у соціумі;

- 2) гармонізує духовний та особистісний світ людини;
- 3) визначає соціальну значущість;
- 4) визначає цілісності, унікальності й неповторності особистості [21, 198]

Н. Панчук стверджує, що, за допомогою окремих ціннісних орієнтирів, особистість має змогу обрати свою життєву мету, плани та перспективи. Ціннісні орієнтації мають змогу сформуватися на основі пізнання себе та інших людей. Вони є стрижнем, загальною лінією, віссю, які мають змогу врівноважувати поведінку особистості та визначити її спрямованість [12, 543].

Напрямок спрямованості ціннісних орієнтацій мають змогу впливати на вибір діяльності і мотиву спілкування. Ціннісні орієнтації – це системоутворюючий фактор. Ціннісні орієнтації впливають на взаємозв'язок її потреб та розвиток і формування особистості, на вибір життєвого шляху [16].

Н. Панчук впевнена, що наявність сформованої системи ціннісних орієнтацій забезпечує гармонію внутрішнього світу особистості, сприяє систематизації її знань, норм, стереотипів поведінки та самоствердженню особистості, реалізації соціальних очікувань [12, 543].

На думку Ю. Шайгородського, ціннісні орієнтації є основою особистісної свідомості і поведінки та є безпосередніми чинниками розвитку особистості. Окрім цього, ціннісні орієнтації особистості в змозі регулювати поведінку особистості, орієнтуючись на існуючі норми поведінки [20, 70].

Л. Котлова, в свою чергу, виділяє важливу роль сформованості ціннісних орієнтацій в професійній діяльності особистості. Окремі цінності можуть регулювати професійну поведінку та спрямовувати потрібні професійні дії, наповнювати їх змістом. Особливості це стосується професій, які передбачають взаємодію людей. В процесі таких видів професійної діяльності відбувається розвиток загальнолюдських цінностей (альтруїстичні цінності тощо) [6, 17].

В процесі формування ціннісних орієнтацій беруть участь різноманітні чинники. Так, А. Щербань повідомляє про чинники біологічного, соціального та культурного характеру. Усі вони мають змогу сформувати загальнолюдські цінності, які разом становлять індивідуальні, соціальні та особистісні цінності, яка мають особистісний сенс [21, 197].

Д. Кислинська переконана, що ефективним чинником формування ціннісних орієнтацій особистості є суспільна мораль. Вплив суспільної моралі є зовнішнім та контролюється соціумом. Особистість, знаючи моральні норми суспільства, може впорядкувати свої цінності по відношенню до них [4, 65].

О. Москаленко, в свою чергу, наголошує, що ціннісні орієнтації – це найважливіша складова структури особистості. Вона складається з мотиваційного, когнітивного, емоційного та оцінювального компонентів. На думку науковця, найчастіше, ціннісні орієнтації особистості формуються під впливом соціальних чинників (сімя, система виховання та навчання, суспільне духовне життя) [11, 21].

А. Щербань повідомляє, що найпоширенішою цінністю серед людей вважається – здоров'я [21, 198].

Отже, можна зробити висновок, що ціннісні орієнтації мають велике значення у життєдіяльності людини. Особливо це стосується її суспільного життя, її взаємодії у соціумі. На формування ціннісних орієнтацій впливають як індивідуальні особливості особистості, так й суспільні чинники (сімя, виховання, навчання, релігія тощо).

Звернемо увагу на особливості формування ціннісних орієнтацій в різному віці. Почнемо із дошкільного віку.

Т. Піроженко наголошує, що фундамент формування ціннісних орієнтацій особистості закладається вже в дошкільному віці. А саме – у старшому дошкільному віці. У цьому віковому періоду, дитина вже має довільну регуляцію психічних процесів, стану та поведінки. Все це зумовлює активний особистісний розвиток дитини. У цьому віці закладаються перші

ціннісні орієнтації особистості, які зможуть регулювати її поведінку. В ціннісних орієнтаціях відбивається рівень суб'єктної активності дитини, ступінь дорослішання та гармонізації всіх психологічних надбань, що має прояв у поведінці, відносинах з іншими людьми, в пізнавальній та предметно-практичних видах діяльності. Для дітей дошкільного віку доступні такі цінності:

1. Цінності творення. Вони мають змогу реалізуватися в продуктивних творчих актах (працелюбство, творення, перетворення речей природи в процесі трудової діяльності).

2. Цінності переживання. Реалізуються у переживаннях краси природи та витворів мистецтва.

3. Цінності, які реалізуються у відносинах людини до людини (любов, дружба, співчуття).

4. Цінності, які реалізуються у ставленні людини до ситуацій, що обмежують його можливості трансформації ситуації (цінності подолання ситуації та зміни свого ставлення до неї).

Також Т. Піроженко звертає увагу, що з цінностями дошкільників повинні ознайомлювати їх батьки та вихователі. Саме дорослі мають стати правильними орієнтирами в процесі формування правильних ціннісних орієнтацій [13, 19].

На думку К. Хоменко, сенситивним віком для початку формування ціннісних орієнтацій особистості є молодший шкільний вік. Науковець пояснює це процесом становлення особистісних переконань дитини. У цьому віці великого значення набуває процес та напрямок виховання дитини. Так як у молодшому шкільному віці дитина отримує нову, соціальну роль – роль учня (школяра), йому дуже важливо оптимально взаємодіяти в соціумі. Цінності стають критеріями оцінки дійсності, зокрема інших людей і самого себе. Вони – основа оцінки, усвідомлення людиною оточуючих її соціальних об'єктів і ситуацій, що дозволяє їй створювати цілісний образ соціального світу [19, 113].

З цією думкою погоджується І. Кузницька, яка також підкреслює ефективність формування ціннісних орієнтацій в молодшому шкільному віці. Науковець стверджує, що у цьому віці з'являється можливість для здійснення позитивних змін і перетворень в особистості дитини. Щоб зміни були справді позитивними, сприяли змінам в особистості дитини молодшого шкільного віку, необхідно формувати в неї ціннісні орієнтації. Тому, починаючи з початкової школи, необхідно створювати умови для розкриття дитиною соціального і загального змісту норм моралі, становлення саморегуляції, що сприяє усвідомленню цінності. У молодшому шкільному віці треба формувати в дитині такі цінності як: ввічливість, повагу до батьків, красу природи та мистецтва. Саме у цьому віці у школярів активно розвиваються і соціальні емоції: самолюбство, почуття відповідальності, довіри до людей і та ін. Саме від характеру емоційного стану дорослого (вчителя) залежить успішність процесу формування у дітей молодшого шкільного віку ціннісних орієнтацій, тобто – поступово у процесі залучення до навчання дитина вступає у свідому фазу формування власної особистості [7, 177].

Т. Мазур, в свою чергу, переконана, що система ціннісних орієнтацій особистості активно формується в підлітковому віці. Це пояснюється тим, що саме у цьому віковому періоді відбувається формування ціннісної сфери особистості. Підлітки мають змогу засвоювати цінності у двох напрямках: процесуальному та змістовному. Перший характеризується освоєнням моральних цінностей: від знань про них до їх реалізації в поведінці. Щодо змістовного напрямку, то це є освоєнням знань про цінності, норми поведінки, здатність до співчуття і співпереживання, усвідомлення необхідності управління своєю поведінкою відповідно засвоєними цінностям знаннями. Процес засвоєння моральних цінностей у підлітковому віці залежить від індивідуальних характеристик кожного підлітка [8, 159].

Н. Берегова вказує, що оптимальним віковим періодом для формування ціннісних орієнтацій особистості є юнацький вік. У цьому віці у людей відзначається високий рівень інтелектуального розвитку, який може

допомогти у засвоєнні та усвідомленні власних ціннісних орієнтацій. Окрім цього, у зазначеному віці спостерігається сформованість «Я-образу», який відображається у всіх сферах життя. Сформовані ціннісні орієнтації в юнацькому віці визначають можливість вибору різних способів поведінкової активності та діяльності, які є адекватними визначеним соціальним відносинам, нормам та умовам, в яких вони реалізуються. Н. Берегова зазначає, що у юнацькому віці, основним чинником формування ціннісних орієнтацій є міжособистісне спілкування. Воно зумовлює спрямованість моральних духовних і матеріальних цінностей [1, 56].

О. Гріньова стверджує, що розгортання ціннісних орієнтацій юнаків відбувається в різних модусах їх життєвого простору – взаєминах кохання, що набувають високої особистісної значущості, ставленні до обраної професії, а в майбутньому кар'єри, ставленнях до свого етнічного й духовного буття. Система ціннісних орієнтацій у більшості юнаків формується за типом «хаос цінностей», що відображає прагнення поєднати матеріальні, духовні й інтелектуальні цінності без визначення пріоритетних. О. Гріньова підкреслює, що в юнацькому віці особистість усвідомлює власні цінності як ціннісні орієнтації, що спрямовують процеси її ціле утворення та визначають засоби досягнення своїх життєвих цілей [2, 10].

На нашу думку, саме юнацький вік є оптимальним для процесу формування ціннісних орієнтацій особистості. Звичайно, фундамент правильних цінностей можна закладати у дитині з самого дитинства, але саме у юнацькому віці цей процес буде усвідомленим та відповідальним.

Отже, сформовані ціннісні орієнтації мають велике значення для людини в процесі її життєдіяльності (соціальної, професійної, культурної, сімейної тощо). Ціннісні орієнтації формуються протягом всього життя людини під впливом особистісних та суспільних чинників. Фундамент ціннісної сфери особистості вже закладається у ранньому дитинстві – у дошкільному віці, але й активно формуються ціннісні орієнтації й в молодшому шкільному, підлітковому та юнацькому віці.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

2.1. Організація та методичний інструментарій дослідження

Нами було організоване та проведене емпіричне дослідження, з метою дослідження особливостей ціннісних орієнтацій сучасної української молоді. Дослідження організовувалося під час проходження практики. Базою дослідження став БФ «Волонтерський центр «Юніверс-Запоріжжя». Випробуваними стали 22 робітника центру, віком 18-22 років. Серед них 11 дівчат та 11 хлопців.

Для виконання зазначеної мети дослідження, нами були виділені наступні завдання:

1. Визначити пріоритетні термінальні цінності випробуваної сучасної молоді.
2. Виявити переважаючі інструментальні цінності випробуваної молоді.
3. Порівняти переважаючі ціннісні орієнтації дівчат та хлопців та зробити висновок про наявність гендерних відмінностей.

Для виконання поставлених завдань дослідження, ми використали стандартизовану, діагностичну методику «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич). Методика «Ціннісні орієнтації» розроблена Мілтоном Рокичем як тест особистості, спрямований на вивчення ціннісно-мотиваційної сфери людини. Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості і складає основу її відносин до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, основу світогляду і ядро мотивації життєвої активності, основу життєвої концепції і «філософії життя».

Форма проведення методики: індивідуальне чи групове (на вибір).

Хід методики

Респонденту пред'явлені два списки цінностей (по 18 у кожному), або на аркушах паперу в алфавітному порядку, або на картках. У списках випробуваний присвоює кожній цінності ранговий номер, а картки розкладає по порядку значущості. Остання форма подачі матеріалу дає більш надійні результати. Спочатку пред'являється набір термінальних, а потім набір інструментальних цінностей.

Інструкція до тесту: «Зараз Вам буде пред'явлений набір з 18 карток з позначенням цінностей. Ваше завдання – розкласти їх по порядку значимості для Вас як принципів, якими Ви керуєтеся у Вашому житті. Уважно вивчіть таблицю і, вибравши ту цінність, яка для Вас найбільш значима, помістіть її на перше місце. Потім виберіть другу за значимістю цінність і помістіть її слідом за першою. Потім виконайте те ж з усіма рештою цінностями. Найменш важлива залишиться останньою і займе 18 місце. Розробіть не поспішаючи, вдумливо. Кінцевий результат повинен відбивати Вашу справжню позицію».

Стимульний матеріал: набір з термінальних та інструментальних цінностей (додаток А)

Інтерпретація результатів тесту

Аналізуючи ієрархію цінностей, слід звернути увагу на їх угруповання випробуваним у змістовні блоки по різних підставах. Так, наприклад, виділяються «конкретні» і «абстрактні» цінності, цінності професійної самореалізації й особистого життя і т. д. Інструментальні цінності можуть групуватися в етичні цінності, цінності спілкування, цінності справи; індивідуалістичні і конформістські цінності, альтруїстичні цінності; цінності самоствердження і цінності прийняття інших і т. д. Це далеко не всі можливості суб'єктивного структурування системи ціннісних орієнтацій. Психолог повинен спробувати вловити індивідуальну закономірність.

Якщо не вдається виявити жодної закономірності, можна припустити несформованість у респондента системи цінностей або навіть нещирість відповідей [10].

Дослідження проводилося в очній формі. Випробуваним були надані бланки дослідження. Протягом пів години бланки були заповнені та віддані нам для обробки та інтерпретації. Дослідження мало вигляд констатувального експерименту.

Отже, емпіричне дослідження ціннісних орієнтацій сучасної молоді проводилося на базі БФ «Волонтерський центр «Юніверс-Запоріжжя». У дослідженні прийняли участь 22 робітника центру. До методичного інструментарію дослідження увійшла методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич).

2.2. Аналіз отриманих результатів

Розглянемо та проаналізуємо результати нашого емпіричного дослідження. Звернемо увагу на результатами випробуваних, за списком термінальних ціннісних орієнтацій (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Результати, за визначенням переважаючих термінальних ціннісних орієнтацій, за методикою «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич)

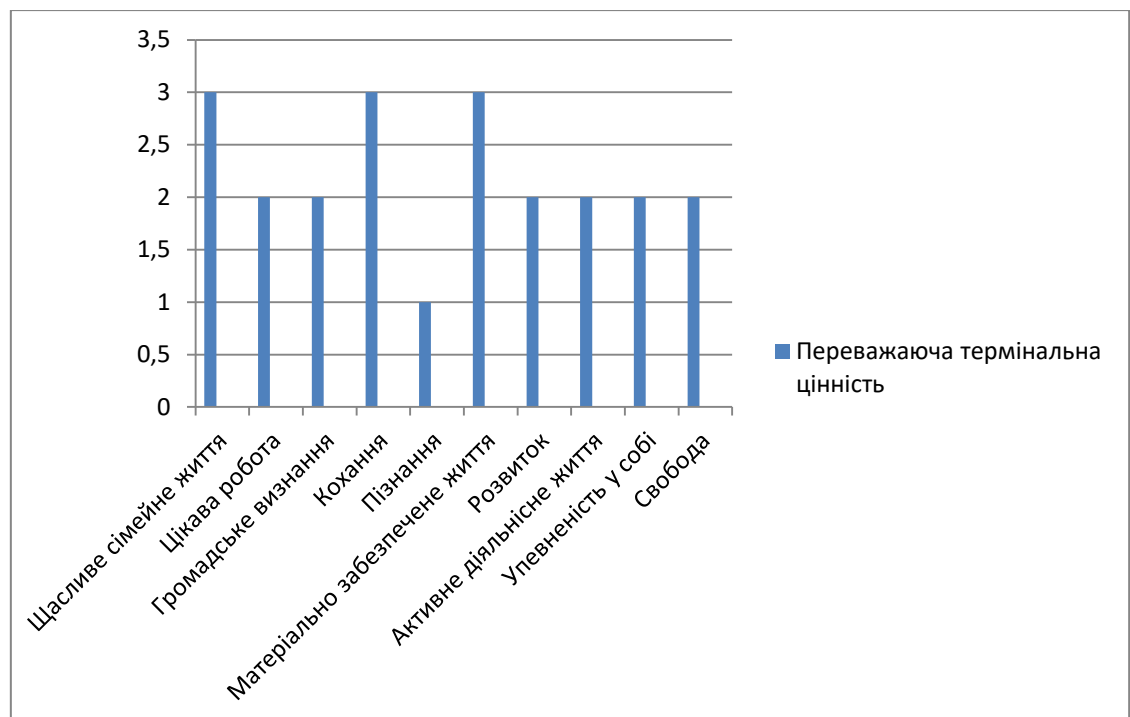
Ім'я випробуваного (дівчата)	Переважаюча термінальна цінність	Ім'я випробуваних (хлопці)	Переважаюча термінальна цінність
Аліна Г.	Щасливе сімейне життя (XV)	Сергій О.	Свобода (XIV)
Карина Б.	Цікава робота (IV)	Олег М.	Свобода (XIV)

Продовження таблиці 2.1

Станіслава Т.	Громадське визнання (X)	Олексій Н.	Розвиток (XII)
Ангеліна З.	Кохання (VI)	Костянтин С.	Цікава робота (IV)
Анна Т.	Пізнання (XI)	Роман Н.	Матеріально забезпечене життя (VII)
Аліса Ф.	Матеріально забезпечене життя (VII)	Карим С.	Розвиток (XII)
Софія Б.	Кохання) (VI)	Дем'ян В.	Активне, діяльне життя (I)
Карина М.	Щасливе сімейне життя (XV)	Владислав Н.	Активне, діяльне життя (I)
Агнеса Т.	Кохання (VI)	Антон П.	Громадське визнання (X)
Маргарита С.	Матеріально забезпечене життя (VII)	Андрій А.	Упевненість у собі (XVII)
Мілана Т.	Щасливе сімейне життя (XV)	Андрій Г.	Упевненість у собі (XVII)

Згідно, з таблицею 2.1., у трьох випробуваних переважаючою термінальною цінністю є «Щасливе сімейне життя» (15%). У двох випробуваних відмічається пріоритетною термінальна цінність – «Цікава робота» (10%). У двох випробуваних спостерігається переважання

термінальної цінності – «Громадське визнання» (10%). Цінність «Кохання» пріоритетне для трьох випробуваних представників сучасної молоді (15%). Цінність «Пізнання» важлива для одного випробуваного (5%). Для інших трьох – пріоритетною є цінність «Матеріально забезпечене життя» (15%). Цінність «Розвиток» є переважаючою для двох випробуваних людей (10%). «Активне, діяльне життя» є пріоритетною термінальною цінністю для двох випробуваних (10%). Термінальну цінність «Упевненість у собі» переважаючою обрали двоє випробуваних (10%). У двох випробуваних відмічається пріоритетність термінальної цінності «Свобода» (10%). Таким чином, ми можемо побачити, що у випробуваній групі спостерігається переважання різноманітних термінальних цінностей. Розглянемо ці результати, за допомогою діаграми (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Переважаюча термінальна цінність сучасної молоді

За рис. 2.1., можемо побачити, що у випробуваній групі сучасної молоді, переважають такі термінальні цінності як: «Щасливе сімейне життя» (15%) та «Матеріально забезпечене життя» (15%). Тобто, деякі випробувані орієнтовані на сімейні цінності, інші – на матеріальні. Найменша тенденція

серед випробуваних до переважання термінальної цінності – «Пізнання» (5%). Отже, можна зробити висновок, що випробувані не прагнуть до отримання додаткових знань.

Переглянемо результати випробуваних, за переважаючими інструментальними цінностями (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

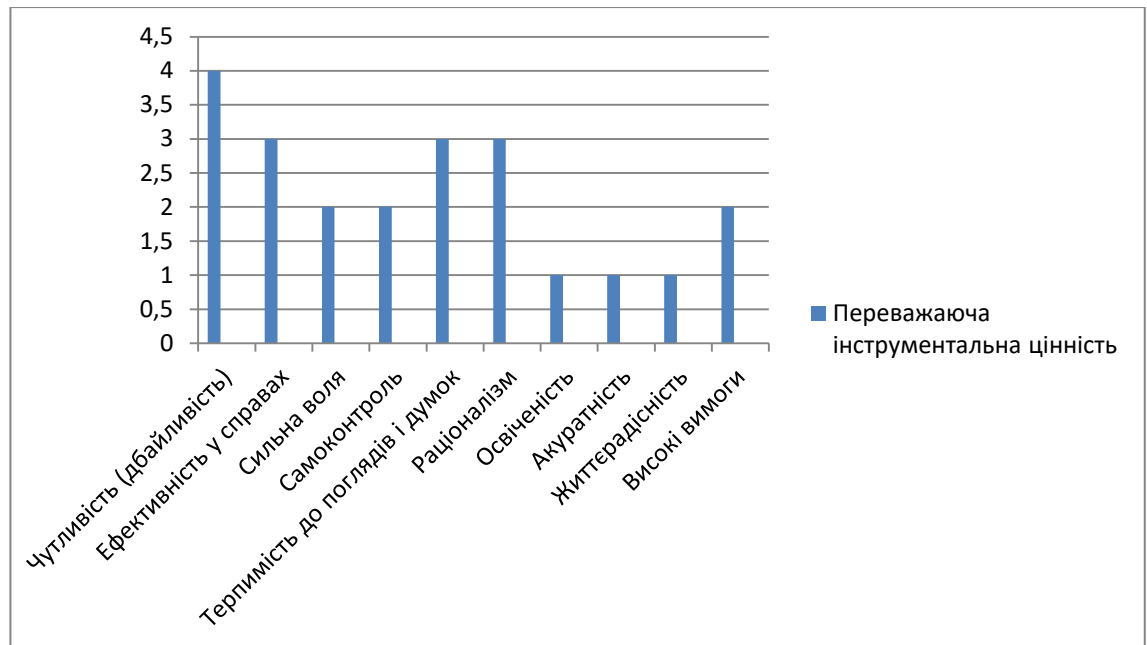
Результати, за визначенням переважаючих інструментальних ціннісних орієнтацій, за методикою «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич)

Ім'я випробуваного (дівчата)	Переважаюча інструментальна цінність	Ім'я випробуваних (хлопці)	Переважаюча інструментальна цінність
Аліна Г.	Чутливість (дбайливість)	Сергій О.	Сильна воля
Карина Б.	Ефективність у справах	Олег М.	Сильна воля
Станіслава Т.	Ефективність у справах	Олексій Н.	Самоконтроль
Ангеліна З.	Чутливість (дбайливість)	Костянтин С.	Ефективність у справах
Анна Т.	Терпимість до поглядів і думок	Роман Н.	Раціоналізм
Аліса Ф.	Раціоналізм	Карим С.	Освіченість
Софія Б.	Чутливість (дбайливість)	Дем'ян В.	Терпимість до поглядів і думок інших
Карина М.	Акуратність	Владислав Н.	Терпимість до поглядів і думок інших

Продовження таблиці 2.2

Агнеса Т.	Чутливість (дбайливість)	Антон П.	Раціоналізм
Маргарита С.	Високі вимоги	Андрій А.	Високі вимоги
Мілана Т.	Життєрадісність	Андрій Г.	Самоконтроль

Згідно таблиці 2.2., у чотирьох випробуваних переважає інструментальна цінність «Чутливість (дбайливість)» (20%). Трое випробуваних мають пріоритетною інструментальну цінність «Ефективність у справах» (15%). Для двох представників сучасної молоді пріоритетною є інструментальна цінність «Сильна воля» (10%). «Самоконтроль» є переважаючою цінністю для двох випробуваних (10%). «Терпимість до поглядів і думок» є пріоритетною інструментальною цінністю для трьох випробуваних (15%). Для трьох випробуваних переважаючою інструментальною цінністю є «Раціоналізм» (15%). «Освіченість» є пріоритетною для одного випробуваного (5%). Один випробуваний обрав переважаючою інструментальну цінність «Акуратність» (5%). «Життєрадісність» переважає у одного випробуваного (5%). Інструментальна цінність «Високі вимоги» є пріоритетною для двох випробуваних нашого дослідження (10%). Бачимо, що серед випробуваних переважають різноманітні інструментальні цінності. Розглянемо ці результати, за допомогою діаграми (рис. 2.2).

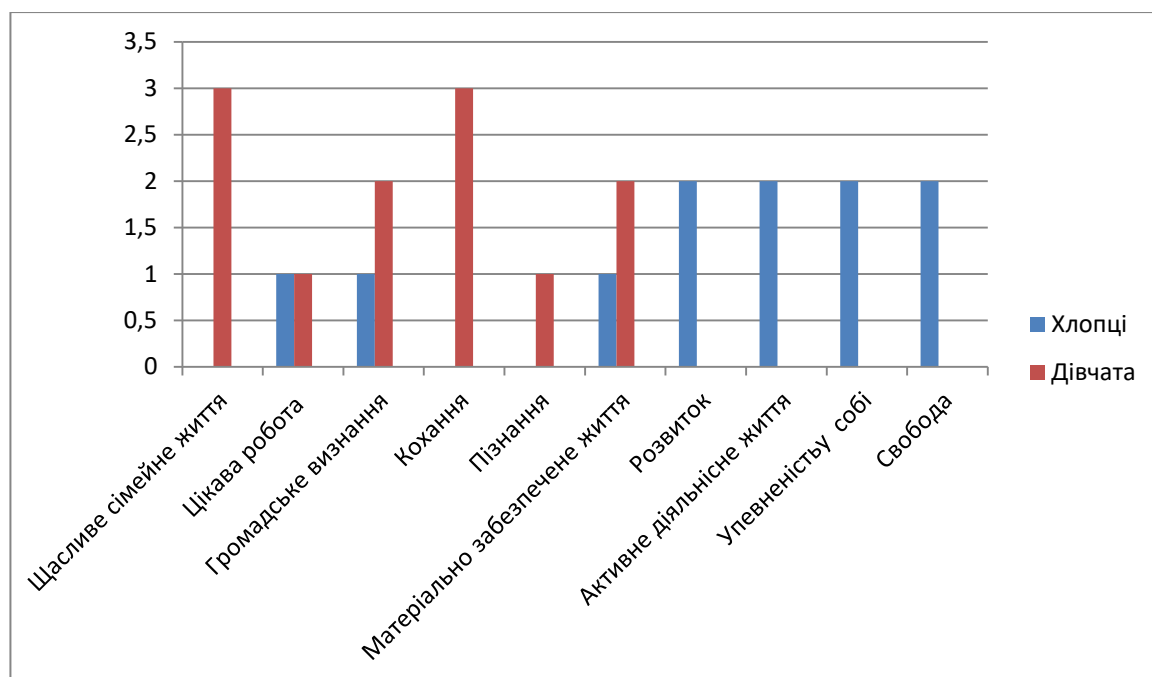

Рис. 2.2. Переважаюча інструментальна цінність сучасної молоді

За рис. 2.2., бачимо, що у випробуваній групі сучасної молоді переважає інструментальна цінність «Чутливість (дбайливість)» (20%). Також висока тенденція пріоритетності відмічається до інструментальних цінностей «Ефективність у справах» (15%) та «Терпимість до поглядів і думок інших» (15%).

Найменша тенденція переважання спостерігається за інструментальною цінністю «Освіченість» (5%), «Акуратність» (5%), «Життєрадісність» (5%).

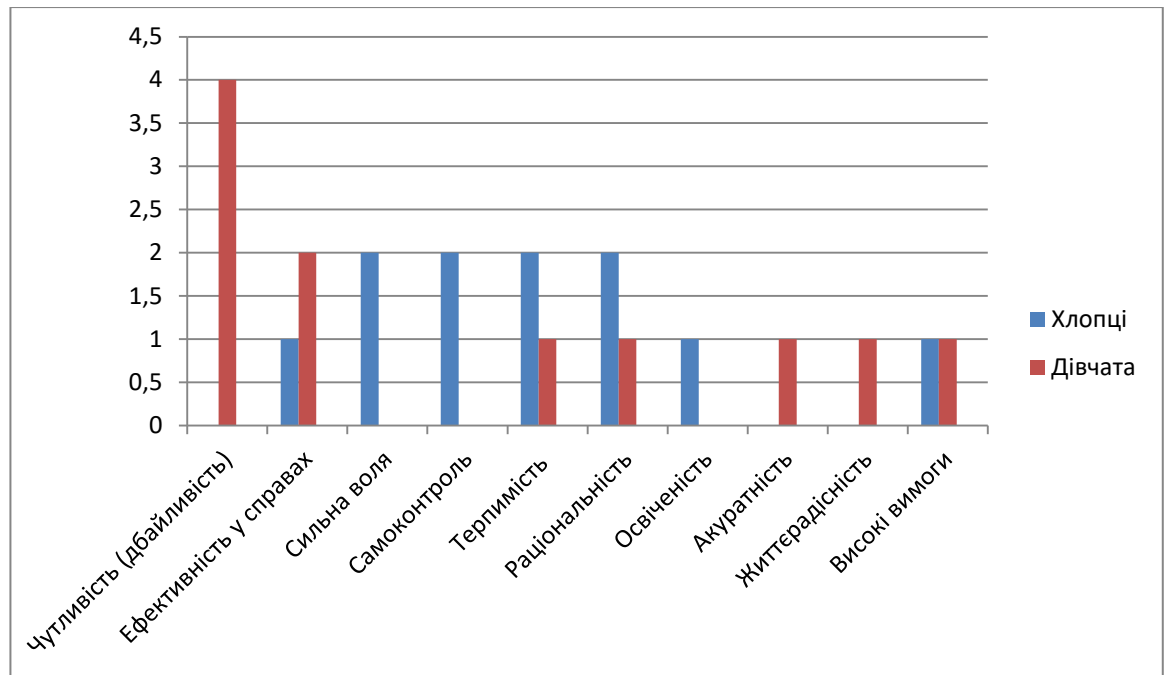
Для визначення гендерних відмінностей візуально розглянемо та порівняємо переважаючі термінальні та інструментальні цінності серед випробуваних хлопців та дівчат. Почнемо із гендерного порівняння пріоритетних термінальних цінностей випробуваної групи (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Порівняльна характеристика переважаючих термінальних цінностей молодих українців та українок

За рис. 2.3., серед випробуваних хлопців переважають такі термінальні цінності як: «Розвиток», «Активне діяльнісне життя», «Упевненість у собі» та «Свобода». Тобто, можна зробити висновок, що випробувані молоді українці орієнтовані на саморозвиток та побудову своєї кар'єри. Щодо випробуваних дівчат, то в них відмічається переважання термінальних цінностей: «Щасливе сімейне життя» та «Кохання». Тобто, випробувані молоді українки орієнтовані на сімейне життя та особисті стосунки. Сім'я та кохання є для них пріоритетними.

Перейдемо до порівняльної характеристики переважаючих інструментальних цінностей випробуваних хлопців та дівчат. Для цього використаємо діаграму (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Порівняльна характеристика переважаючих інструментальних цінностей молодих українців та українок

Згідно з рис. 2.4., серед випробуваних хлопців переважає тенденція до вибору таких інструментальних цінностей як: «Сильна воля», «Самоконтроль», «Терпимість», «Рациональність». Тобто, можна зробити висновок, що для досягнення мети щодо саморозвитку та побудови кар'єри, випробувані молоді українці використовують сильну волю, самоконтроль, терпимість та рациональність. У випробуваних молодих українок переважає тенденція до такої інструментальної цінності як: «Чутливість (дбайливість)». Тобто, вони намагаються досягнути сімейного та особистого щастя саме використовуючи свою чутливість та дбайливість.

Отже, за результатами емпіричного дослідження, можемо зробити висновок, що у випробуваній групі молоді, переважають такі термінальні цінності як: «Щасливе сімейне життя» (15%) та «Матеріально забезпечене життя» (15%). Щодо інструментальних цінностей, то переважають – «Чутливість (дбайливість)» (20%), «Ефективність у справах» (15%) та «Терпимість до поглядів і думок інших» (15%). Були виявлені гендерні відмінності щодо ціннісних орієнтацій сучасної української молоді. Якщо

молоді українці орієнтовані на саморозвиток та побудову кар'єри, то молоді українки головною цінністю вважають створення сім'ї та особисте щастя.

2.3. Методичні рекомендації батькам дітей щодо формування в них правильних ціннісних орієнтацій

Формування правильних ціннісних орієнтацій є дуже важливим для життєдіяльності людини. Особливо це стосується соціальної сторони її життя. Тому досить важливо батькам ще у дитинстві закласти фундамент до правильних ціннісних орієнтирів. Зважаючи на це, нами було вирішено розробити методичні рекомендації батькам щодо формування в їхніх дітей правильних ціннісних орієнтацій. Методичні рекомендації створені на основі думок науковців щодо шляхів формування ціннісної сфери дитини дошкільного та молодшого шкільного віку.

Т. Піроженко виокремлює такі загальні завдання для батьків щодо формування ціннісної сфери дітей:

- 1) передання дитині найважливіших життєвих цінностей;
- 2) пошук індивідуального підходу до цього процесу;
- 3) мудре моделювання життєвих орієнтирів дітей [14, 40].

Також Т. Піроженко стверджує, що батькам потрібно пам'ятати як саме засвоюються ті чи інші цінності у дитинстві. Наприклад, у старшому дошкільному віці термінальні цінності привласнюються таким чином:

«1. Розгортання термінальних цінностей у процесі наслідування дитиною культурологічних надбань людства (наповнення змістом уявлень дошкільника про образ цінностей).

2. Визначення емоційно–ціннісного ставлення до термінальних цінностей (оцінювання вихованцями соціально значимого ідеалу).

3. Формування регулюючої дії термінальних цінностей старших дошкільників та їх реальне втілення (керування власною поведінкою та підпорядкування її системі цінностей).

Щодо інструментальних цінностей, то у старшому дошкільному віці, дитина їх привласнює наступним чином:

1. Розгортання інструментальних цінностей як культурологічних засобів партнерської взаємодії з однолітками (налагоджувати, радіти, підтримувати, скеровувати, спрямовувати, захищати, збагачувати, відшукувати, співпереживати).

2. Визначення оцінки і міри значимості інструментальних цінностей для дитини (ставлення дітей до прояву соціально значимого ідеалу у власній поведінці).

3. Наповнення змістом образів інструментальних цінностей та формування уявлень про них» [15, 43].

Загалом, Т. Піроженко радить використовувати такі методи формування правильних ціннісних орієнтирів з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку:

1. Метод роз'яснення. Під час цього методу дитина знайомиться з ціннісним світом, усвідомлює значення окремої цінності в житті особистості. Під час цього методу батькам доцільно використовувати бесіди на тему правильних ціннісних орієнтирів та приклад самих батьків.

2. Метод навіювання. Цей метод впливає на дитину, бо заснований на розвитку її свідомості та критичності при сприйманні інформації, а також відсутності цілеспрямованого активного її розуміння та логічного аналізу також оцінки відповідно з минулим досвідом. Для наявності ефективності цей метод повинен використовуватися систематично.

3. Метод переконання. Передбачає залучення критичного мислення дитини та активізує її розумову діяльність. Цей метод використовується разом з такими формами як: спеціальні вправи, бесіда, програвання життєвих сюжетів. Під впливом методу переконання дитина вчиться оцінювати поведінку людини, фіксувати правильні ціннісні орієнтири [15, 49].

Л. Токарева наголошує, що в процесі формування ціннісних орієнтирів дітей дошкільного та молодшого шкільного віку батькам важливо бути

прикладом. В них повинна бути повністю правильно сформована ціннісна сфера. Батьки повинні показувати на своєму прикладі правильну, ціннісну поведінку по відношенню до сім'ї, Батьківщини, природи тощо. Дитина повинна не механічно засвоювати необхідну систему уявлень і моральних понять, а зрозуміти їх. Вона повинна виокремлювати позитивну та негативну ціннісну поведінку. У цьому може допомогти тільки вчинок, поведінка та наслідування. Особливу важливість у процесі формування правильних ціннісних орієнтирів має похвала. За правильне розуміння життєвих цінностей, батьки повинні обов'язково хвалити свою дитину, забезпечувати емоційну підтримку. Після цього вона ще краще засвоїти правильні ціннісні орієнтири [18, 33].

Т. Піроженко виокремлює такі форми роботи з формування правильних ціннісних орієнтирів у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку:

- 1) спеціальні ігрові ситуації, ігри (театралізовані, сюжетно-рольові, ігри-драматизації, ціннісні етюди);
- 2) робота з казкою;
- 3) робота з мультфільмами;
- 4) спільні свята з батьками для формування сімейних цінностей;
- 5) спостереження за природою для формування ціннісного ставлення до природи;
- 6) екскурсії на природу для формування любові та ціннісного ставлення до природного довкілля;
- 7) екскурсії до музеїв, видатних місць рідного краю для формування патріотичних цінностей.

Особливу увагу Т. Піроженко приділяє роботі з казкою. Науковець вважає, що основна цінність казки для формування ціннісних орієнтацій дитини розкривається при обговоренні її сюжету після прослуховування, коли дітям доцільно задавати питання типу: «Як ти оцінюєш вчинок головного героя?», «Чому ти так думаєш?», «Що б ти міг йому порадити?», «Чи вчинив би ти так? Чому?» тощо. Такі запитання апелюють до сумління дитини,

допомагають зорієнтуватися у складних ситуаціях морального вибору, вирішення яких дитина потім обов'язково перенесе у своє власне життя. Корисною є й така форма роботи з казкою, як творча зміна її сюжету. При цьому підвищується інтерес дітей, загострюється їх увага, адже їм пропонується щось зовсім нове. Також Т. Піроженко радить батькам дошкільників та молодших школярів обов'язково слідкувати які мультфільми дивляться їх діти. Вони повинні мати правильну моральну та ціннісну основу. Повинен бути відсутній негативний приклад неправильної ціннісної орієнтації від персонажів мультфільмів. Мультфільми повинні бути добрими та транслювати правильні загальнолюдські життєві цінності. Для формування правильних ціннісних орієнтирів дітей, батькам можна ознайомлювати та святкувати разом з дітьми наступні свята:

1. Міжнародний день краси (3 вересня).
2. Всесвітній день тварин (4 жовтня).
3. Всесвітній день чоловіків (19 листопада).
4. Всесвітній день привітань (21 листопада).
5. Всесвітній день дякую (11 січня).
6. День доброти (17 лютого).
7. Міжнародний день рідної мови (21 лютого).
8. Міжнародний жіночий день (8 березня).
9. Міжнародний день птахів (1 квітня).
10. Всесвітній день здоров'я (7 квітня).
11. Всесвітній день Землі (22 квітня).
12. Всесвітній день матері (12 травня).
13. Міжнародний день сім'ї, любові та вірності (15 травня).
14. Міжнародний день захисту дітей (1 червня).
15. Міжнародний день друзів (9 червня).
16. Міжнародний день дружби (30 червня) [15, 51].

Л. Токарева, в свою чергу: називає наступні види діяльності, які доцільно використовувати батькам дошкільного та молодшого шкільного віку в процесі формування їх ціннісних життєвих орієнтирів:

1. Читання художньої літератури. Дитяча художня література містить у собі окрему моральну свідомість, яку може перейняти дитина. Прикладом правильних ціннісних орієнтирів можуть стати літературні герої. Під час читання, батькам важливо наголошувати на правильній чи неправильній поведінці та життєвій позиції того чи іншого героя.

2. Обговорення. Дієвим засобом є сімейні бесіди. Під час них батьки спілкуються з дітьми та розповідають про справжні життєві цінності, визначають ті цінності, які є не пріоритетними у житті.

3. Програвання життєвих сюжетів (сюжетно-рольові ігри). Сюжетно-рольові ігри чи програвання життєвих сюжетів можуть стати оптимальним методом формування правильних ціннісних орієнтирів. Батькам важливо використовувати під час програвання життєвих сюжетів іграшки, які зможуть допомогти відтворити життєві ситуації, в яких дорослий має можливість показати справжні життєві цінності.

4. Читання українського народного фольклору. Український народний фольклор містить у собі народну мудрість та справжні цінності. Мова йде про сімейні, патріотичні цінності, які є дуже важливими для особистості. Доцільно використовувати народні казки, прислів'я, приказки та інші форми фольклору [18, 37].

Л. Тарабасова наголошує на важливості формування патріотичних цінностей у дітей. Батьки повинні організовувати екскурсії у визначні місця рідного міста, знайомити дітей з історією рідного краю, формувати в них ціннісне ставлення до Батьківщини та культури рідної країни. У цьому допоможуть міські музеї, історичні пам'ятки, краєзнавчі музеї, участь в міських святах та тематичних заходах патріотичного спрямування [17, 14].

Т. Піроженко стверджує, що формування правильних ціннісних орієнтирів дитини під керівництвом її батьків може відбуватися за такими умовами:

1. Збереження цілісності образного сприймання світу (емоційне, смислове, оцінно-ціннісне).
2. Розвиток аналітичних здібностей дитини.
3. Організація дитячого досвіду.
4. Пояснення вимог, їх аргументація.
5. Навчання осмисленню своєї діяльності та діяльності інших [14, 54].

Отже, нами були надані методичні рекомендації батькам дітей дошкільного та молодшого шкільного віку щодо формування в них правильних ціннісних орієнтацій. В цьому процесі радимо використовувати метод навіювання, роз'яснення та переконання. Оптимальними формами роботи можуть стати: бесіди, ігрові життєві ситуації, сімейні свята та прогулянки. Також великий вплив на формування правильних цінностей дитини має казка, художня література, український народний фольклор та добрі, високоморальні мультфільми.

ВИСНОВКИ

Отже, нами були теоретично та емпірично досліджені ціннісні орієнтації сучасної молоді.

Ми визначили сутність поняття «ціннісні орієнтації особистості» та їх види. Ціннісні орієнтації особистості – це важливі елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда й усією сукупністю його переживань. Вони відокремлюють важливе для певної людини від неважливого. Існує велика кількість класифікацій видів цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. Вони можуть бути орієнтовані на задоволення власної мети чи мети інших людей, характеризують головні потреби індивіда (матеріальні, духовно-моральні). Ціннісні орієнтації мають змогу охарактеризувати індивіда як окрему особистість, члена родини, члена соціуму, громадянина тощо.

Були розкриті особливості формування ціннісних орієнтацій та їх значення в житті особистості. Ми дізналися, що вони формуються протягом всього життя людини. Чинники їх формування можуть мати особистісний (індивідуальні риси особистості) та соціальний (сім'я, вчителі, друзі тощо) характер. Фундамент ціннісної сфери особистості закладається у дошкільному віці під впливом сімейного виховання та поведінки батьків. У молодшому шкільному віці з'являється вплив вчителя та однокласників на формування життєвих цінностей. Найбільш суперечливим часом для формування ціннісних орієнтацій є підлітковий вік. Підліток має змогу підпадати під негативний вплив та формувати в собі неправильні ціннісні орієнтири. Найбільш оптимальним віком для формування ціннісних орієнтацій особистості вважають юнацький вік. В цьому віці людина вже може критично оцінити важливі та менш важливі речі у своєму житті, що є основою ціннісної сфери особистості. Правильно сформовані ціннісні орієнтації особистості гармонізують її внутрішній стан, допомагають

засвоїти правила поведінки, знання та навички, є рушійною силою для самоорганізації, саморозвитку та самоствердження. Сформовані ціннісні орієнтації мають велике значення для людини в процесі її життєдіяльності (соціальної, професійної, культурної, сімейної тощо).

Ми емпірично дослідили ціннісні орієнтації сучасної молоді та їх гендерні відмінності. З цією метою нами було організоване та проведене емпіричне дослідження на базі БФ «Волонтерський центр «Юніверс-Запоріжжя». Випробуваними стали 22 робітника центру, віком 18-22 років. Серед них 11 дівчат та 11 хлопців. Для виконання поставлених завдань дослідження, ми використали стандартизовану, діагностичну методику «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич). За результатами емпіричного дослідження нам вдалося встановити, що у випробуваній групі сучасної української молоді переважають такі термінальні цінності як: «Щасливе сімейне життя» (15%) та «Матеріально забезпечене життя» (15%). Тобто, для деяких випробуваних пріоритетним є сімейне життя, а для інших – матеріальна складова життя. Щодо інструментальних цінностей, то переважають – «Чутливість (дбайливість)» (20%), «Ефективність у справах» (15%) та «Терпимість до поглядів і думок інших» (15%). Були виявлені гендерні відмінності щодо ціннісних орієнтацій сучасної української молоді. У випробуваних хлопців переважала тенденція до пріоритетності таких термінальних цінностей як: «Розвиток», «Активне діяльнісне життя», «Упевненість у собі» та «Свобода» та тенденція до таких інструментальних цінностей як: «Сильна воля», «Самоконтроль», «Терпимість», «Раціональність». Щодо випробуваних дівчат, то в них переважає інструментальна цінність «Чутливість (дбайливість)» та термінальні цінності: «Щасливе сімейне життя» та «Кохання». Тобто, можна зробити висновок, що сучасні молоді українки мають ціннісну орієнтацію на сім'ю та особисте щастя. Сучасні молоді українці, в свою чергу, спрямовані на саморозвиток та побудову кар'єри.

Нами були розроблені методичні рекомендації батькам дітей щодо формування в них правильних ціннісних орієнтацій. Радимо в цьому процесі використовувати різноманітні методи (метод навіювання, роз'яснення та переконання), форми (бесіди, ігрові життєві ситуації, сімейні свята та прогулянки) та засоби (казка, художня література, український народний фольклор та добрі, високоморальні мультфільми). Також батькам дітей дошкільного та молодшого шкільного віку важливо пам'ятати, що вони є головним прикладом правильних ціннісних орієнтацій. Діти мають змогу брати приклад з батьків, тому доцільним є й самовдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берегова Н. П., Джигун Л. М. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій особистості юнацького віку. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2022. № 3. С. 54-58.
2. Гріньова О. М. Психологічні особливості становлення ціннісних орієнтацій особистості в пізньому юнацькому віці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2018. № 6. С. 9–13.
3. Жирун О. А. Ціннісні орієнтації як елементи моральної свідомості особистості. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/11000/1/20.pdf> (дата звернення: 23.03.2023)
4. Кислинська Д. М., Мілорадова Н. Е. Цінності та ціннісні орієнтації в психологічних теоріях. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди*. 2016. № 53. С. 64-73.
5. Коберник Л. О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. *Науково-практичний журнал південного наукового центру АПН України*. 2018. № 4. С. 28–33.
6. Котлова Л. Ціннісні орієнтації особистості в умовах суспільних трансформацій. URL: http://eprints.zu.edu.ua/29975/1/osvita_regioniv_1_38_2015-сторінки-1-4%2C36-42.pdf (дата звернення: 25.03.2023)
7. Кузницька І. Ціннісні орієнтації дітей молодшого шкільного віку: особливості формування у процесі педагогічної взаємодії. *Освіта XXI століття: теорія, практика, перспективи* : матеріали Першої міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, м. Київ, 18 квіт. 2019 р. Київ : Фенікс, 2019. С. 176-178.
8. Мазур Т., Дружиніна О. Процес формування ціннісних орієнтацій підлітків. *Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції,

(м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 4-5 листопада 2022 р.) в 2 т. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. С. 158-160.

9. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2020/08/Npchdusoc_2013_225_213_7.pdf (дата звернення: 23.03.2023)

10. Методика «Ціннісні орієнтації» Рокича. URL: http://psychologis.com.ua/metodika_cennostnye_orientacii_rokicha.htm (дата звернення: 15.03.2023)

11. Москаленко О. В. Сучасні концепції ціннісно-сміслової сфери особистості. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/47229375.pdf> (дата звернення: 01.04.2023)

12. Панчук Н. П. Ціннісні орієнтації як системоутворюючий фактор соціально активної позиції майбутнього фахівця. *Проблеми сучасної психології*. 2013. № 21. С. 542–551.

13. Піроженко Т. О., Ладивір С. О. Методологічні основи вивчення ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку. URL: https://lib.iitta.gov.ua/1673/2/МЕТОДОЛ._ОСНОВИ_ВИВЧ._Ц._О._ДИТИНИ_Д._В..pdf (дата звернення: 29.03.2023)

14. Піроженко Т. Сприяйте становленню ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку. URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/867888> (дата звернення: 15.04.2023)

15. Піроженко Т. О., Ладивір С. О. Сучасні діти – відображення цінностей дорослого світу : метод. посіб. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 120 с.

16. Розвиток та формування ціннісних орієнтацій особистості. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/27635/> (дата звернення: 23.03.2023)

17. Тарабасова Л. Г., Олефір Н. В. Виховання в дошкільників сімейних цінностей. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 75. С. 13-16.

18. Токарева Л. Д. Формування у дітей дошкільників ціннісних орієнтирів. URL: https://lib.iitta.gov.ua/6325/1/1113бірник_стаття_ц._о._дітей.pdf (дата звернення: 15.04.2023)

19. Хоменко К. В. Теоретичний аналіз розвитку наукових уявлень проблеми цінностей особистості. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова*. 2015. № 3. С. 109-119.

20. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації в психологічній структурі особистості. *Соціальна психологія*. 2019. № 4. С. 65–73.

21. Щербань А. Д. Ціннісні орієнтації особистості та їх класифікація. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2014. № 64. С. 194-198.

ДОДАТКИ

Додаток А

Стимульний матеріал до методики «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич)

Тестовий матеріал

Список А (термінальні цінності):

1. активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя);
2. життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом);
3. здоров'я (фізичне і психічне);
4. цікава робота;
5. краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві);
6. любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною);
7. матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів);
8. наявність хороших і вірних друзів;
9. суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі);
10. пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальне розвиток);
11. продуктивна життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей);
12. розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення);
13. розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)
14. свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)
15. щасливе сімейне життя

16. щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)
17. творчість (можливість творчої діяльності)
18. впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч; сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності):

1. акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах;
2. вихованість (гарні манери);
3. високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання);
4. життєрадісність (почуття гумору);
5. старанність (дисциплінованість);
6. незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
7. непримиренність до недоліків у собі та інших;
8. освіченість (широта знань, висока загальна культура);
9. відповідальність (почуття боргу, вміння тримати своє слово);
10. раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення);
11. самоконтроль (стриманість, самодисципліна);
12. сміливість у отстаюваннях своєї думки, поглядів;
13. тверда воля (вміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами)
14. терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)
15. широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)
16. чесність (правдивість, щирість)
17. ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі)
18. чуйність (дбайливість)